

Лекція 2 Генеза аналітичної філософії у ученнях Г. Фреге і Б. Рассела.

План

1. Логіко-семантична концепція Г. Фреге.
2. Теорія типів Б. Рассела.
3. Логічний атомізм Б. Рассела.

Література:

Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку / За науковою редакцією А.С. Синиці. – Львів: Літопис, 2014. – 374 с.

Наприкінці XIX – на початку XX століття зважаючи на кризу в математиці у європейських наукових колах було поставлене питання логічного обґрунтування математики. Розробка Г.Фреге штучної мови "Begriffsschrift" (праця "Шрифт понять" (1879) з метою застосування у математиці строгої логічної бази мала стати одним із шляхів вирішення проблеми. На думку Фреге, розв'язання багатьох філософських проблем могло бути досягнуто після створення ідеальної мови з чіткими правилами для формування точної системи основ усього знання.

Семантична концепція Фреге ґрунтується на аналізі «імен власних». Його найближчим попередником і головним об'єктом критики з цього питання був англійський філософ і логік Дж. С. Мілль (1806— 1873).

Якщо в традиційній логіці аналіз починався з понять, то Фреге розглядав у якості елементу аналізу цілісне висловлювання.

У зв'язку з цим стверджувалося, що логічно уточнені «власні імена», чи просто «імена», мають не лише значення (Bedeutung), але й смисл (Sinn). Відтак «імена» виконують дві семантичні функції. По-перше, вони позначають (bedeuten) об'єкти. По-друге, вони виражають (drücken aus) об'єктивну ситуацію, тобто вказують на ситуацію, пов'язану з об'єктом позначення.

Розглянемо два «імені»: «вечірня зірка» і «ранкова зірка». І в першому, і в другому випадках мається на увазі один і той самий об'єкт — планета Венера. Проте, хоча значення («планета Венера») і збігаються, за смислом ці імена різняться, бо мають місце різні семантичні «ситуації» («ранкова» і «вечірня» зірки).

Отже, Фреге розмежовує значення й смисл «імен». «Імена» з однаковим смислом мають одне й те саме значення, але, з іншого боку, маючи однакові значення, вони не завжди мають один і той же смисл.

Фреге визнає право на існування (але тільки не в мові науки!) за такими «іменами», які мають смисл, але не мають значення, наприклад вічний двигун, Пегас тощо. «Я вважаю, — писав він у своїй відомій роботі «Про смисл і значення», — що не менш небезпечні псевдоімена, які нічого не позначають. Псевдоімена, мабуть, навіть більшою мірою, ніж неоднозначні вислови, сприяють демагогічному зловживанню мовою. Таким, наприклад, є вислів «воля народу»... Тому мені уявляється виключно важливим закрити це джерело омани — хоча б в науці — раз і назавжди»

Приводом для створення теорії типів з'явилися парадокси, виявлені Расселом при вивченні робіт Фреге і Кантора. Ці парадокси змусили згадати про старі парадокси, відомих ще древні. Парадокс «брехун» полягає в наступному: Епіменід-критянин каже, що все критяни брешуть. Але так як він сам критянин, то, отже, і він бреше. Значить, критяни говорять правду. Другий варіант парадоксу: «Все, що я говорю - брехня, але я кажу, що я брешу, значить, я говорю правду, а якщо я говорю правду, то значить, я брешу»

Аналогічний і «парадокс крокодила»: крокодил потягнув у жінки дитини, жінка почала плакати і благати крокодила повернути дитину. Крокодил сказав: «Якщо ти вгадаєш, що я зроблю, я поверну дитини. Якщо не вгадаєш, то не поверну ». Жінка сказала: «Ти не

повернеш мені дитину». Тепер крокодил задумався: «Якщо він поверне дитини, значить, жінка не вгадала, і він не повинен його повертати. Але якщо він не поверне, то значить, жінка вгадала, і за домовленістю він повинен його повернути. Як же тут бути? ». Кажуть, що крокодил думав, думав, думав, поки не здох. Крокодила не стало, а парадокс лишився.

Рассел спробував знайти рішення парадоксу, створивши теорію типів. Вона встановлювала певні правила і обмеження користування термінами.

Рассел так пояснює суть цієї теорії на прикладі парадоксу «брехун». «Брехун каже: Все, що я стверджую, хибно». Фактично це твердження, яке він робить, але воно відноситься до всієї сукупності його тверджень, і парадокс виникає тому, що дане твердження включається в цю сукупність» (57, 82). Якби це твердження розглядалося окремо, то парадоксу не було б. Ми знали б, що у випадку його істинності все, що брехун стверджує, помилкове. Але коли ми включаємо саме це твердження в ту сукупність тверджень, до якої воно відноситься, які воно характеризує, тоді і лише тоді і виникає парадокс. Цього, твердить Рассел, робити неможна.

Він каже: «Ми повинні розрізняти висловлювання, які відносяться до деякої сукупності тверджень і висловлювання про неї, які до неї не мають належати. Ті, які відносяться до деякої сукупності, ніколи не можуть бути членами цієї сукупності»(57, 22).

Тому поряд з пропозиціями, які можуть бути істинними або помилковими, є і такі пропозиції, які не можуть бути ні істинними, ні хибними. Такі пропозиції є безглуздими.

3. Бертран Рассел був переконаний, що справжні висловлювання про світ можливі тільки в тому випадку, якщо структура світу і логічна структура мови (на якому ми висловлюємо судження про світ) будуть відповідати один одному.

Причому Рассел спочатку задає логіку і її мову, на якому можна буде висловити все, що можна говорити про світ - Principia Mathematica. Це логіка функцій істинності. У ній істинність кожного складного висловлювання в кінцевому рахунку є функцією або наслідком істинності простих, далі нерозкладних висловлювань. У такій логічній системі повинні бути незалежні один від одного елементарні пропозиції, істинність яких не залежить від істинності інших настільки ж елементарних пропозицій. Рассел називає їх атомарними пропозиціями.

Візьмемо, наприклад, два таких пропозиції: «Він гарний» і «Він розумний». Істинність одного не залежить від істинності іншого. Але з цих атомарних пропозицій можна, пов'язуючи їх один з одним, побудувати більш складні пропозиції. Наприклад, «Він гарний і розумний», «Він гарний і не розумний», «Він некрасивий, і він розумний», etc.

Таким чином, всі пропозиції мови представляють результат операцій істинності з елементарними пропозиціями. Або: всі складні пропозиції можуть бути зведені до простих, атомарним (елементарним).

У логічному атомізмі Рассела і структура світу повинна бути такою ж. Інакше кажучи, її основу повинні складати так звані атомарні факти. Самі по собі атомарні факти, по Расселу, є щось абсолютно просте. Це те, що робить пропозицію істинним. Атомарні факти побудовані з одиничних речей або об'єктів і їх властивостей або відносин. Наприклад, «Це - червоне», «А більше В», «С між В і А». Неважко помітити, що така онтологічна структура світу являє собою онтологізацію того, що Рассел вважав логічною структурою мови.

Практичне завдання:

Проаналізуйте есе, використовуючи ідеї Г.Фреге і Б. Рассела.

Батіг Л. Філософське есе на тему: «Хто я»

на основі цитати Макса Шелера: «Людина – це істота, сам спосіб буття якої – це усе ще не прийняте рішення про те, чим вона хоче бути і стати»)

Усе свідоме життя людини проходить під знаком запитання: «Хто я?». Ми стараємося знайти сенс нашого існування в різних проявах матеріального та духовного світів. Але не все так просто... І навіть велетенські зусилля не можуть допомогти нам осягнути великі містичні істини, послані Богом у конспектах Всесвіту. Ральф Велдоу Емерсон сказав: «Усе життя – це експеримент. Чим більше експериментів ти робиш – тим краще». Насправді, кожен із нас постійно шукає не так розгадки громіздкої таємниці світобудови, як ідентифікації власного «Я» у нетрях неосяжного соціуму. Експеримент полягає, насамперед, у тому, щоб позбутися відчуття страху перед невідомим і дозволити собі вийти за червоні рамки, які нам накреслює чи то доля, чи то власна свідомість. Отже, мета кожного з нас, спосіб нашого існування не мають визначеності, бо усе наше життя – це пошук...

Чого ми прагнемо, що шукаємо і за що боремося? Люди, які не звикли до спонтанності у прийнятті рішень та адепти стабільності наголошують на тому, що щасливим можна стати лише тоді, коли ти зрозумієш, що хочеш робити далі, коли проторуєш собі шлях до омріяних висот. Кожного із нас різні обставини примушують негайно ж визначитися зі своїми подальшими діями у тій чи іншій ситуації. Тому часто людина не встигає зупинитися і подумати, чи прийнятий нею вихід із певної проблеми не є всього лиш нав'язуванням їй чужої волі.

Внутрішній світ людини ніколи не піддається жодним надрозумним математичним обчисленням. В її природі, набутій ментальності завжди спостерігаємо мінливість, мінімальну непостійність. Це й робить життя цікавим, непередбачуваним... Саме людина, яка сумнівається, яка не знає, яка кожного дня бореться сама з собою, і яку інші називають несерйозною, імпульсивною, здатна ще щось відчувати, схильна бачити ширше. Не стане особливим відкриттям той факт, що сьогодні більшість людей обирають не ті професії, про які мріяли, пов'язують свої долі не з тими людьми, яких могли б покохати щиро. Такі люди вбивають у собі відчуття «дитячої безпосередності». Ховаючись за сірими масками і серйозними обличчями, вони тихо ненавидять увесь світ і його мешканців. А все тому, що ці особистості швидко втомлюються... чекати, шукати, вірити. Легше буде обрати ту дорогу, яка є коротшою, пройденою іншими, а не свою власну, що нерідко буває покритою терням таємничості.

Ще одна річ, яка лякає людину сьогодні – страх випадковостей. Ми так боїмося, що усе піде не за визначеним планом, що втрачаємо відчуття «смаку життя». Ставлячись до інших людей та обставин нашого існування як до комп'ютерної системи, ми не станемо кращими, не здобудемо поваги наших ближніх. Як би парадоксально це не звучало, та часто випадковість – це те, що зрівноважує нашу долю, а невизначеність – те, що робить нас людьми, а не машинами, на яких прагнуть перетворити нас неписані закони двадцять першого століття.

Якщо повністю бути чесними не перед кимось, а перед власним відображенням у дзеркалі, то варто сказати, що людина ніколи не може бути на сто відсотків впевнена у тому, що вона робить і чи правильно живе. Сам світ, який нас оточує, доволі нестабільний. У цьому світі в один-єдиний момент можуть рухнути всі твої ідеали, щоб ти потім зміг сам вибудувати фортецю власних сталевих принципів. Відомий український музикант та вокаліст рок-гурту «Океан Ельзи» Святослав Вакарчук, розчарувавшись у химерних проявах демократії в українському суспільстві після славнозвісної Помаранчевої революції, склав депутатські повноваження. В одному зі своїх інтерв'ю він сказав дуже цікаву річ.

Святослав вважав, що міг би чогось добитися в політиці, якби поставив перед собою конкретну ціль, проте його метою було зробити життя своєї країни кращим. І це характеризує його як чесну людину, яка не до кінця впевнена, що саме вона хоче робити у майбутньому, проте саме сьогодні прагне змін, живучи у своєму темпі та займаючись улюбленою музикою.

Макс Шелер стверджував: «Людина – це істота, сам спосіб буття якої – це усе ще не прийняте рішення про те, чим вона хоче бути і стати». І за цією нерішучістю часто приховані люди із відкритими серцями, прихильними до цілого світу. Ці люди не бояться власних слабкостей, вміють програвати і перемагати. Нам важко прийняти себе такими, якими ми є насправді: не такими, якими нас бачить суспільство, Церква, влада і родина... Свою неповторність ми приховуємо за стереотипами. І в ці моменти наше життя, наче на кіноплівці, демонструє свої сюжети. Але сказати «стоп!» ніколи не пізно. Часто справжня сила полягає не в тому, аби пройти свій шлях до кінця, а в тому, щоб вчасно розвернутися, обравши нову дорогу. Сама субстанція душі людини – щось нерозгадане, щось динамічне. Ці душевні характеристики дозволяють нам сумніватися, зупинятися, думати і помилятися. А без душі, як висловився Григорій Сковорода, «трава є снігом, дерево – дровами, а людина – трупом. Тому, аби не стати живими мерцями, ми мусимо дозволити собі на одвічне запитання «хто я?» дати коротку відповідь – «не знаю».

Лідія Батіг - студентка магістерської програми екуменічних наук, факультету «Релігійна журналістика», 2 курс

Рішенням конкурсної комісії цьому есе було призначено 2 місце.